

GEOGRAFICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ (GEODID II)

PROFIL ABSOLVENTŮ UČITELSTVÍ GEOGRAFIE V ČESKU

Barbara Baarová

Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta, Chittussiho 10

710 00 Ostrava

barbara.baarova@osu.cz

Abstrakt.

Studijní obory učitelství geografie byly v pravidelných časových intervalech hodnoceny akreditační komisí. Příspěvek představuje výzkum profilu absolventů učitelství geografie z období let 2010–2015 na základě analýzy a komparace akreditačních spisů na devíti pracovištích českých univerzit. Výsledky ukazují poměrně velké rozdíly jak z hlediska nabízených aprobačních kombinací, tak z hlediska celkového počtu absolventů v jednotlivých letech. Komparace studijních programů prokazuje také rozdíly mezi strukturou povinných, volitelných a výběrových předmětů v bakalářském a magisterském studiu, přičemž struktura předmětů do značné míry odráží příslušné vědecké zaměření pedagogů jednotlivých kateder. Fakta jsou postupně vkládána do tabulek, které znázorňují rozdělení předmětů do bloku fyzické, sociální a regionální geografie, kartografie s geoinformatikou a předmětů připravujících učitele včetně exkurzí a praxí. Do posledního bloku jsou zařazeny ostatní předměty, jako bakalářské a diplomové práce či semináře a projekty. Samozřejmostí je přehled kreditového ohodnocení v jednotlivých tematických blocích. Dále jsou zkoumány nejen společný pedagogicko-psychologický základ, ale i počty akademiků zabývajících se didaktikou a praktickou přípravou na jednotlivých univerzitách v porovnání s počty absolventů učitelství geografie.

Klíčová slova: studijní obor učitelství geografie, aprobační kombinace, společný pedagogicko-psychologický základ, kreditní ohodnocení

1. Úvod

Profil absolventů učitelství geografie je možno sestavit pouze na základě prozkoumání akreditačních spisů jednotlivých studijních oborů. Proto byli osloveni nejen všichni vedoucí kateder vzdělávajících budoucí učitele geografie, ale také studijní oddělení fakult, další informace byly získávány z internetových stránek jednotlivých kateder. Výzkum byl zasazen do rámce let 2010–2015, směrodatné pro zpracování veškerých údajů byly platné akreditační spisy v roce 2015. Komparace studijních programů byla rozdělena na bakalářský a magisterský stupeň. Výzkumný soubor byl tvořen osmi českými univerzitami na devíti fakultách – pracovištích.

Část zpracovaných výsledků byla publikována v diplomové práci Mgr. Lucie Bártové. Pracoviště, která se stala součástí výzkumu, jsou uvedena abecedně, je zde i rok udělení akreditace zkoumaného spisu:

- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta (JU, 2014)
- Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta (PdF MU, 2011)
- Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta (PřF MU, 2011)
- Ostravská univerzita, Přírodovědecká fakulta (OU, 2013)
- Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humánní a pedagogická (TUL, 2012)
- Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta (UJEP, 2014)
- Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta (UK, 2014)
- Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta (UPOL, 2010)
- Západočeská univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta (ZČU, neuvedeno)

2. Koncepce pregraduální přípravy

Pregraduální příprava učitelů je stanovena každou fakultou samostatně, jelikož neexistují striktní pravidla pro stanovení studijních oborů, což je dáno funkční samostatností vysokých škol a nejednotností názorů na profily absolventů učitelských oborů. Obecně jsou stanoveny čtyři základní složky učitelské přípravy: oborová, oborově-didaktická, pedagogicko-psychologická složka a reflektované pedagogické praxe. V níže uvedené tabulce č. 1 je porovnání dvou standardů, které byly zpracovány grémiem MŠMT ČR⁴² v roce 2004 (Koncepce pregraduální přípravy učitelů základních a středních škol) a Akreditační komisí ČR⁴³ v roce 2015 (Rámcová koncepce přípravného vzdělávání učitelů základních a středních škol), tyto dokumenty doporučují kreditové ohodnocení a zastoupení jednotlivých složek v hodinové dotaci. Zařazení předmětů je v pravomoci jednotlivých fakult, garantů studijních oborů a akreditačních spisů. Z jakých důvodů byly tyto standardy (rámcová koncepce) vypracovány? Před rokem 2004 byly zjištěny velké rozdíly v realizaci pedagogicko-psychologické složky nejen na jednotlivých univerzitách, ale v rámci nich na jednotlivých fakultách, kde výstupní požadavky na studenty učitelství stejného studijního programu či oboru závisely na rozhodnutí jednotlivých kateder. Dalším důvodem byla nedostatečná praxe studentů na základních a středních školách či dokonce absence státní zkoušky z pedagogiky a psychologie. V roce 2015 byla rámcová koncepce upravena, vyšší důraz se klade na variabilitu procentuálního zastoupení předmětů v jednotlivých složkách se zvláštním přihlédnutím k oborově-didaktické části. Jedna složka dokonce změnila svůj název, aby byla podtržena její funkce, jedná se reflektované pedagogické praxe. Ty by měly být podpořeny semináři s využitím nástrojů, jako jsou videohospitace či profesní portfolio. Dalším výrazným rozdílem je doporučení kreditově ohodnotit bakalářské a diplomové práce, jejich přípravu nebo i obhajobu. Ze standardů zmizel tzv. univerzitní základ, ten je nahrazen povinně volitelnými předměty, které jsou plně v kompetenci vysokých škol dle jejich zvyklostí.

⁴² Koncepce pregraduální přípravy: http://www.msmt.cz/uploads/odbor_30/Jakub/Koncepce_pregradualni_pripravy_ucitelu_zakladnich_a_strednich_skol.pdf.

⁴³ Rámcová koncepce přípravného vzdělávání učitelů základních a středních škol https://www.akreditacnikomise.cz/attachments/article/546/RamcovaKoncepceUcitelskePripravy_10_2015.pdf.

Tabulka 1: Navrhované minimální standardy pro učitelskou přípravu jako celek (Bc. + NMgr.) z let 2004 a 2015, pouze pro povinné a povinně volitelné předměty.

Složka přípravy (2004)	Podíl z celkové hodinové dotace (2004)	Počet kreditů (2004)	Složka přípravy (2015)	Podíl z celkové hodinové dotace (2015)	Počet kreditů (2015)
oborová (1. + 2. aprobační předmět) + oborovědidaktická (1. + 2. aprobační předmět)	60 %	180	oborová (1. + 2. aprobační předmět)	44 % - 65 %	132 - 195
			oborovědidaktická (1. + 2. aprobační předmět)	8 % - 15 %	24 - 45
pedagogicko-psychologická	min. 15 - 20 % celk. času učitel. přípravy	45 - 60	pedagogicko-psychologická	8 % - 15 %	24 - 45
univerzitní základ	7 % celk. času učitel. přípravy	20	-	-	-
pedagogické praxe	3 % 4 týdny při 14 týd. za sem.	10	reflektované pedagogické praxe	5 % - 10 %	15 - 30
volný prostor fakult	10 - 15 %	30 - 45	bakalářské a diplom. práce + volný prostor fakult	10 % - 20 %	30 - 60
CELKEM	100 %	300	CELKEM	100 %	300

Zdroje: *Koncepce pregraduální přípravy učitelů základních a středních škol 2004* – <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/analyzy>; *Rámcová koncepce přípravného vzdělávání učitelů základních a středních škol (2015)* – https://www.akreditacnikomise.cz/attachments/article/546/RamcovaKoncepceUcitelskePripravy_10_2015.pdf, vlastní zpracování.

3. Analýza akreditačních spisů

Oborová složka v geografické přípravě

Do této složky jsou zařazeny úvodní geografické disciplíny, jejichž cílem je obeznámit studenty se systémem geografických věd, s metodologickými základy, seznámit s informačními a geoinformačními standardy. Druhou významnou položkou v oborové složce jsou fyzicko-geografické disciplíny čili učivo o planetě Zemi, geologické vědy, atmosféra, hydrosféra a ostatní předměty řazené k fyzické geografii, problematika ochrany a tvorby životního prostředí. V tabulkách má tato skupina zkratku FG.

Do třetí skupiny patří sociálně-geografické předměty, tedy ekonomická, politická, historická a kulturní geografie, demografie. Některé studijní plány mají právě sem zařazeny předměty týkající se globálních problémů lidské populace či problematiku ochrany životního prostředí. V níže uvedené tabulce č. 2 jsou zařazeny pod zkratkou SG. K regionálně-geografickým disciplínám (RG) řadíme geografii zaměřenou na charakteristiky kontinentů, oceánů, makroregionů z hlediska ekonomického, sídelního, politického, případně i fyzicko-geografického. V oborové složce samozřejmě nemohou chybět ani kartografické disciplíny, v tabulce označeny jako (KG).

Oborově-didaktická složka

Předměty, které jsou ve studijním plánu zařazeny do této skupiny, jsou charakteristické svou vazbou na učitelskou přípravu. Sem proto patří veškeré oborové didaktiky a předměty oborového charakteru s přídomkem „pro učitele“. Ve výzkumu byly do této skupiny zařazeny veškeré exkurze a předměty připravující učitele (PPU), které nejsou ve společném základu čili i předměty ze složky reflektované pedagogické praxe.

Bakalářské a diplomové práce

Do některých studijních plánů jsou zařazeny předměty jako bakalářský projekt, bakalářský seminář, bakalářská práce s obdobným názvem pro magisterský stupeň. V rámci výzkumu byly tyto předměty zařazeny mezi ostatní (O), k nim patří i ty, které jsou ve studijních plánech pro učitelství geografie uváděny, ale nejsou zařaditelné do žádné z výše uvedených skupin. Příklady předmětů řazených mezi ostatní: metody matematického modelování, fyzika pro přírodní vědy, zpracování textových dokumentů.

V tabulce č. 2 je představena pouze část výzkumu, který se zaměřil na předmětovou strukturu studijního plánu učitelství geografie na vybraných univerzitách. Z tohoto malého přehledu je patrné, jak rozdílné je zastoupení předmětů v bakalářském a magisterském stupni i kreditové ohodnocení v jednotlivých skupinách napříč univerzitami.

Tabulka 2: Počet kreditů za povinné předměty dle skupin v bakalářských a magisterských oborech na vybraných univerzitách.

Ostravská univerzita						
Skupiny předmětů	FG	SG	RG	KG	PPU	O
Bc.	22	22	8	4	0	4
NMgr.	4	0	16	0	16	0
Celkem	26	22	24	4	16	4
Technická univerzita v Liberci						
Skupiny předmětů	FG	SG	RG	KG	PPU	O
Bc.	19	9	7	12	9	0
NMgr.	0	0	10	4	15	0
Celkem	19	9	17	16	24	0
Západočeská univerzita v Plzni						
Skupiny předmětů	FG	SG	RG	KG	PPU	O
Bc.	22	17	0	11	2	21
NMgr.	0	0	7	0	27	0
Celkem	22	17	7	11	29	21

Zdroj: Akreditační spisy jednotlivých studijních oborů, vlastní zpracování.

Vysvětlivky: Skupiny předmětů FG – fyzická geografie, SG – sociální geografie, RG – regionální geografie, KG – kartografie a geoinformatika, PPU – předměty připravující učitele a exkurze, O – ostatní.

Pokud se jedná o přípravu učitelů, je důležitou složkou společný základ čili psychologicko-pedagogická příprava. Do tohoto modulu jsou zařazeny předměty kultivující budoucího učitele, jako filozofie, sociologie, psychologie, ale také cizí jazyky, výpočetní technika, finanční gramotnost či zdravotní prevence. I zde jsou výrazné rozdíly v počtu kreditů za povinné předměty, povinně volitelné či pouze volitelné. Kreditová struktura v bakalářském a magisterském studiu je zobrazena v tabulce č. 3. Podstatně zajímavější je analýza kreditního přehledu v bloku povinně volitelných předmětů, kde se zobrazí, jak široká je nabídka předmětů, ze kterých si student vybuduje svůj učební plán, nebo naopak, jak je na některých univerzitách striktně dán učební plán předem, kdy student musí splnit předměty povinné a v povinně volitelných má k výběru pouze minimum předmětů navíc, než kolik musí splnit. K univerzitám, které nabízejí velkou volnost ve výběru předmětů patří Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Univerzita Karlova, Ostravská univerzita a naopak, k těm dodržujícím striktní učební plán řadíme Univerzitu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Západočeskou univerzitu v Plzni. Pravidlem je, že velké univerzity mají širší nabídku povinně-volitelných předmětů.

Tabulka 3: Společný základ v pregraduální přípravě.

BAKALÁŘSKÉ STUDIUM					
Univerzita	povinné A		povinně volitelné B	volitelné C	celkem A+B
	kredity	kredity	kredity	kredity	
JU	30	16	6	46	
MU PdF	34	6	0	40	
MU PřF	14	5	0	19	
OU	6	16	18	22	
TUL	31	11	0	42	
UJEP	14	9	0	23	
UK	15	1	0	16	
UPOL	9	4	0	13	
ZČU	13	17	10	30	
NAVAZUJÍCÍ MAGISTERSKÉ STUDIUM					
JU	16	34	0	50	
MU PdF	28	7	0	35	
MU PřF	8	22	0	30	
OU	1ob	20	8	4	28
	2ob	20	8	4	28
TUL	45	13	0	58	
UJEP	ZŠ	28	0	0	28
	SŠ	26	0	0	26
UK	1ob	10	8	0	18
	2ob	10	8	0	18
UPOL	4	5	0	9	
ZČU	ZŠ	26	6	0	32
	SŠ	26	6	0	32

Zdroj: akreditační spisy jednotlivých studijních oborů, vlastní zpracování.

4. Závěr

Ani jeden rok sběru informací a podkladů od vedoucích kateder a ze studijních oddělení bohužel nestačil k tomu, aby zde mohly být správně prezentovány počty absolventů učitelství geografie za období let 2010–2015. Problémem v českém prostředí je fakt, že tyto statistické údaje nikdo nezaznamenává, a proto nejsou k dispozici ani při analýze pracovního trhu. Pro potřeby tohoto výzkumu byla v několika případech dodána kompetentními osobami čísla, která jsou nevěrohodná. Tyto chyby vznikly tím, že dvouoborové studium učitelství je často akreditováno pod různými fakultami, které ale při sběru dat nespolupracují.

Velkým problémem je také určení profesního zaměření jednotlivých akademiků vzdělávajících učitele. V akreditačních spisech jsou sice uvedeny charakteristiky vyučujících, ale reálně pak vyučují i jiné osoby. Ani z osobních dotazníků v akreditačních spisech není možno přesně stanovit vědecké zaměření oborových didaktiků, jelikož jejich dizertační, případně habilitační práce jsou vesměs z jiného oboru. Určit tak, kdo je na katedře více fyzickým geografem, kartografem, demografem nebo didaktikem, je mnohdy nemožné. Kvantitativní výzkum tak byl proveden ve všech bodech určených již v abstraktu, ale kvalitativní bude nadále pokračovat.

Literatura

BÁRTOVÁ, L. (2016): *Učitelství geografie v terciárním vzdělávání v Česku a na Slovensku*. Ostravská univerzita v Ostravě. Diplomová práce, Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta, 2016.

KONCEPCE PREGRADUÁLNÍ PŘÍPRAVY UČITELŮ ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOL (2004): Koncepce pregraduální přípravy učitelů základních a středních škol 2004. [Online]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/analyzy>.

RÁMCOVÁ KONCEPCE PŘÍPRAVNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOL (2015): Rámcová koncepce přípravného vzdělávání učitelů základních a středních škol 2015. [Online]. Dostupné z: https://www.akreditacnikomise.cz/attachments/article/546/RamcovaKoncepceUcitelskePripravy_10_2015.pdf.